

L'INESTIMABLE «PACTE» DE TEODOMIR, LA LLENGUA CATALANA I L'ÀRAB

per Pere BALANÀ I ABADIA

Catedràtic d'Institut. Historiador i arabista

1

1. Introducció

Un hom confia, generalment, en els tècnics i especialistes. Fins i tot, la llengua catalana ha adoptat el mot «tecnocràcia»¹ per designar un tipus específic de govern: el que dirigeixen els «tecnòcrates», és a dir, en definitiva, els «tècnics». Per això ens plau de poder adduir textualment una dada estadística força significativa, garantida per estudis «especialitzats»: ² «Després d'aquesta regió principal per al comerç català —l'autor es refereix al Mercat Comú—, hi ha els països àrabs, les exportacions als quals òbviament han anat augmentant de pes. L'any 80, per exemple, van assolir el 18 per cent del total de les importacions catalanes, a causa, principalment, del pes dels crus de petroli, però també de la millora de la seva capacitat adquisitiva. *Els països àrabs han passat a ser el segon client de les exportacions catalanes*» (el subratllat és nostre).

És clar que, ara per ara, els convenis i contractes que es rubriquen amb els governs i les empreses dels països àrabs esmentats, són redactats gairebé sempre en anglès o francès, hàbit establert d'ençà de l'època colonial. Tanmateix, el nacionalisme àrab, que al nostre entendre manifesta actualment una evident tendència a créixer, potser algun dia ens obligarà a afavorir l'estudi i el coneixement de la llengua àrab «estàndard». La fixació d'aquest àrab «estàndard», d'altra banda, ha constituït un objectiu prioritari de la política cultural duta a terme pels països àrabs des de la segona meitat del segle XIX.³ La finalitat del projecte consisteix a «erigir» una *koiné* mínima, la qual, superant l'efectiva diversitat dialectal de la llengua col·loquial i quotidiana, serveixi perquè els habi-

1. Que no consta al *Diccionari General de la Llengua Catalana* (DGLC) —citem per la setena edició, de 1977—, però admès ja a la *Gran Enciclopèdia Catalana* (GEC), la qual el defineix amb molta cura.

2. Manifestacions realitzades pel Dr. Martí Parellada, professor a la Facultat de Ciències Econòmiques de la Universitat de Barcelona, al diari «Avui» (30 de gener de 1983, ps. 15-16).

3. Cf. GEC, vol. 2, 1970, p. 320, s.v. «àrab».

tants d'Estats tan allunyats entre ells com el Marroc i Pakistan —però que es mantenen units per factors tan bàsics com la religió islàmica comuna— s'entenguin, almenys, per mitjà dels *mass-media*.

A la resta de l'Estat espanyol, on l'empremta musulmana no ha estat mai rebutjada radicalment, entre d'altres raons perquè aquesta interpretació seria «històricament» absurda, hom ha encetat iniciatives serioses per tal de normalitzar les relacions amb el món àrab. A tall d'exemple, citarem només la magnífica tasca que aconsegueix l'«Instituto Hispano-Árabe de Cultura», creat a Madrid en qualitat d'organisme dependent del «Ministerio de Asuntos Exteriores»,⁴ i una publicació extraordinàriament valuosa del punt de vista de l'administració pública: el llibre de Fernando VALDERRAMA MARTÍNEZ, *Glosario español-árabe y árabe-español de las 2.500 voces y expresiones más usadas en la diplomacia, la política y las reuniones internacionales*, Madrid (IHAC), 1980, 332 ps.

I a Catalunya, en quina situació ens trobem? Doncs bé, tal vegada podríem resumir-la senzillament tot dient que, al nostre país, les coses són bastant diferents i que n'hi ha una munió per fer. Per començar, el món àrab, o l'islàmic, en general, ha estat sempre menystingut. Encara avui, en algunes contrades catalanes el qualificatiu de «moro» implica una valoració despectiva o una connotació pejorativa. I ja és l'hora que aquests prejudicis s'esborrin; si més no, perquè una part essencial de la nostra història es va forjar quan la presència sarraïna a Catalunya era ben viva. Així, per exemple, bé que hàgim de simplificar, el que alguns historiadors han anomenat «procés de formació nacional de Catalunya»,⁵ coincideix *grosso modo* amb la dominació islàmica simultània sobre alguns territoris de la Catalunya Vella. Altrament, la «consolidació» de la dinastia nacional, que es confirma a mitjan segle XII amb la creació de la confederació catalano-aragonesa, es produeix al mateix temps que la «reconquesta» de la Catalunya Nova, la qual, doncs, encara era ocupada pels musulmans. En síntesi, entre el 713 ca. i el 1153, data de la presa de Sitjana, darrer reducte sarraí enclavat en terra catalana, o sigui, al territori governat ara per la Generalitat, va viure-hi una comunitat islàmica més o menys homogènia, que ens va llegar la seva herència en diverses esferes.

Un d'aquests camps, que albirem erm, o, almenys, poc treballat, pertoca a l'àmbit lingüístico-jurídic, atès que, si no anem errats, les cartes de població⁶

4. L'Institut, citat abreujadament IHAC, a part de la revista «Arabismo», que publica butlletins informatius (el núm. 37 correspon als mesos de gener-març de 1983), promou un ventall amplíssim de col·laboracions amb la majoria de països àrabs. I aquest és el moment de regraciar totes les informacions i ajuts desinteressats que ens ha donat la institució. Citar individualment les persones ens podria fer incórrer en omissions; la nostra gratitud va dirigida a la col·lectivitat que hi treballa en les diferents seccions en què és dividida.

5. En especial, reviscolant l'escola historiogràfica de Ramon d'Abadal quant a l'àmbit cronològic escollit, el professor Josep M. SALRACH, *El procés de formació nacional de Catalunya (segles VIII-IX)*, Barcelona (Edicions 62), 1921 (2a. edició), 2 vols. de 177 i 152 ps., respectivament.

6. La millor edició, i la més completa, continua essent la de José M.ª FONT RIUS, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, Madrid-Barcelona (Consejo Superior de Investigaciones Científicas), 1962, 2 vols., LXXX + 1.079 ps. Recentment, en col·laboració amb el

atorgades pels catalans arran de la «reconquesta», en establir les condicions a què restaven sotmesos els grups ètnico-religiosos distints, haurien hagut de legislar partint de zero si no haguessin disposat de precedents jurídics anàlegs. Ara bé, considerant que la situació amb què es trobaven els vencedors era similar a la que havien hagut de resoldre els sarraïns al principi del segle VIII, el coneixement de les formes jurídiques que van desenvolupar els musulmans per «pacificar» llurs dominis, habitats llavors per poblacions més o menys cristianitzades,⁷ ens podrà ajudar a interpretar millor els documents del període de repoblació. Per via analògica, succeeix el mateix fenomen que ha de tenir en compte un estudiós quan es troba davant d'un dels nombrosos llibres «del mostassà», institució heretada de la tradició del dret islàmic; per entendre el seu llenguatge i les seves ordinacions, l'investigador haurà d'analitzar abans la reglamentació aràbiga original que regulava aquella figura de la jurisprudència.⁸

Els orígens de les clàusules incloses en una carta de població, els hem de cercar en primer lloc en la documentació d'època islàmica; el dret del període visigòtic que hom ha pogut recopilar no ens ha transmès «cap» text en què es pogués fonamentar la tasca legislativa dels «reconqueridors».⁹ I aquí rau la importància del fet que hàgim conservat l'anomenat «pacte» de Teodomir.¹⁰

professor Antoni Riera Melis, hem publicat un «Apéndice Bibliográfico» a l'obra de Charles-E. DUPOURCQ i Jean GAUTIER-DALCHÉ, *Historia económica y social de la España cristiana en la Edad Media*, Barcelona (El Albir), 1983, ps. 319-412, que inclou més de 2.000 referències bibliogràfiques sobre la problemàtica socio-econòmica medieval dels nuclis cristians de la península ibèrica. Per a la qüestió de què tractem aquí, recomanem de consultar, sobretot, els apartats III.3. «Núcleos pirenaicos» (ps. 342-356); III.2. «Corona de Aragón» (ps. 361-362); i IV.3. «Corona de Aragón» (ps. 383-411).

7. Cf. Mikel de EPALZA i Enrique ILOBREGAT, *¿Hubo mozárabes en tierras valencianas? Proceso de islamización del Levante de la Península (Sharq al-Andalus)*, «Revista del Instituto de Estudios Alicantinos» (1982, núm. 36), ps. 7-31. Les seves conclusions, matisades, també podrien ésser vàlides, en essència, per a les terres catalanes, especialment pel que fa a les zones rurals de l'interior del país i a les muntanyenques del Pirineu.

8. Vegeu la segona part de la nota 5, per a la bibliografia relativa a l'àmbit cristià. Des de la perspectiva aràbiga, continuament apareixen edicions, traduccions i estudis sobre la figura i les funcions del mostassà o *mubtasib* (seguim les normes de transliteració de la llengua àrab a la catalana establertes per la GEC, vol. 2, 1970, p. 321, s.v. «àrab»; però prescindim dels signes diacrítics si no diem el contrari). El millor treball monogràfic publicat fins ara és el de Pedro CHALMETA, *El «señor del zoco» en España: edades media y contemporánea. Contribución al estudio de la historia del mercado*, Madrid (IHAC), 1973, LXIX + 761 ps. D'un nivell més elemental, bé que més actualitzades bibliogràficament, són les ponències de MUDDATHIR ABDEL-RAHIM, *Instituciones jurídicas*, i d'ABDEL AZIZ DURI, *Instituciones de gobierno*, dins *La ciudad islámica* (R. B. Serjeant, editor), Barcelona (Serbal/UNESCO), 1982; concretament, les ps. 57-60 de la primera i les ps. 72-73 de la segona.

9. L'establiment dels visigots a la península ibèrica es feu sota unes condicions jurídiques clarament delimitades per l'administració imperial romana. Cf. Àngel CANELLAS LÓPEZ, *Diplomática hispano-visigoda*, Zaragoza (Institución «Fernando el Católico»), 1979, ps. 6-7. Ni pel seu contingut, ni per la seva finalitat, no es pot comparar cap dels 231 documents recollits i editats en aquesta obra amb els pactes posteriors signats entre els musulmans i els cristians (*ibidem*, ps. 45-80: «6. Tipología y estructura documental», i ps. 277-278: «Índice tipológico diplomático»).

10. Escrivim entre cometes el mot pacte perquè aquesta denominació que hom atorgà de bell antuvi al document, el qual només coneixem a través de textos àrabs, implica per se una «determinada» posició ideològico-historigràfica prèvia que no compartim. El *DGLC*

2. La capitulació de Teodomir en la historiografia catalana

Si fos cert que la importància d'un fet històric pot valorar-se per la bibliografia que ha engendrat, en el cas de la capitulació de Teodomir ens trobaríem davant d'un esdeveniment de primera magnitud, car els rius de tinta que ha fet córrer aquest text àrab des que fou publicat per primera vegada¹¹ bastarien per omplir milers de pàgines. Però la ploma que ha vessat aquella tinta ha estat emprada quasi sempre per historiadors de llengua castellana.¹²

A les publicacions catalanes més recents,¹³ la repercussió del tema ha estat pràcticament nul·la. Si l'espai geogràfic considerat coincidia amb la Catalunya

defineix un pacte com la «convenció solemne entre dues o més persones». Ara bé, en el cas del «pacte» de Teodomir, qui actuà (vegeu *infra*, p. 00) com a mer subjecte passiu d'una imposició —acceptada si us plau per força—, hauríem de parlar, sense embullis, de «capitulació», veu definida per DGLC com la «acció de capitular, esp. *acta en la qual consten les condicions d'una rendició*» (el subratllat és nostre). Aquesta definició s'adiu perfectament amb les circumstàncies històriques i amb les característiques del document que en resultà.

11. Michaelis CASIRI, *Biblioteca Arabico-Hispana Ecurialensis*, Madrid (Antonio Pérez de Soto), vol. II, 1770, p. 106.

12. Per tal d'estalviar al lector tota la historiografia del tema, el remetem al millor «estat de la qüestió», publicat per Emilio MOLINA LÓPEZ i Elena PEZZI DE VIDAL, *Últimas aportaciones al estudio de la cora de Tudmir (Murcia). Precisiones y rectificaciones*, «Cuadernos de Historia del Islam» (1975-1976, núm. 7), ps. 83-109, amb una reproducció facsímil i quatre apèndixs utilíssims. Essent una investigació excel·lent, sols cal afegir-li algunes referències bibliogràfiques noves que apteguen Epalza i Llobregat, *op. cit.*, i les que ometen ambdós treballs, bé perquè no les van considerar pertinents, bé perquè encara eren inèdites quan els dos equips d'investigadors enllestiren llurs tasques. Sense pretendre d'exhaurir el llistat d'estudis realitzats actualment, podem adduir, per ordre cronològic: 1) Pedro BALANÁ, *La invasión musulmana en el principado godo de Teodomiro*, 1972, 115 ps. (inèdit); accésit al «II Premio "Ramón Sijé" de Ensayo» convocat per l'Ajuntament d'Oriola; 2) Pedro BALANÁ ABADÍA, *El reino de Teodomiro según al-Udri*, 1973, 30 ps. (inèdit); preparat per a la «Miscelánea de Textos Medievales» (1974, vol. 2). 3) Carmen BATLLE, *El pacto de Tudmir con Abd el-Aziz*, text 14.2 del volum col·lectiu *Textos comentados de época medieval (Siglos V al XII)*, Barcelona (Teide), 1975, ps. 292-294; segueix bàsicament la nostra memòria de llicenciatura en Filologia Semítica (*La región de Tudmir en la obra de al-Udri*, 1971, 246 ps. —inèdita—), citada ja per Joaquín VALLVÉ BERMEJO, *La división territorial en la España musulmana (II). La cora de «Tudmir» (Murcia)*, «Al-Andalus» (1972, vol. XXXVII), p. 145, nota 1; 4) J. VALLVÉ, *España en el siglo VIII: ejército y sociedad*, «Al-Andalus» (1978, vol. XLIII), ps. 51-112 (sobretot, les ps. 89-91); 5) Joaquín VALLVÉ, *El reino de Murcia en la época musulmana (Notas geográficas e históricas)*, «Revista del Instituto Egipcio de Estudios Islámicos» (1979-1980, vol. XX), ps. 23-64 (especialment, les ps. 23-31); i 6) Pedro BALANÁ ABADÍA, *La fecha exacta de la capitulación de Tudmir, un error de transmisión*, «Awwaq» (1981, núm. 4), ps. 73-77, on expliquem les raons per què romanen inèdits els treballs numerats aquí amb 1) i 2).

13. La GEC parla del tractat de Teodomir en quatre articles (Abd al-Aziz ibn Musa ibn Nusayr; *ahd*; Teodomir; i Tudmir, cora de) dels quals el millor és el darrer, redactat per Dolores Bramon, especialista en temes semítics. Si hom confronta les quatre entrades, hi trobarà punts obscurs, imprecisions i, el que és pitjor, contradiccions mútues. Antoni ROVIRA i VIRGILI, *Història de Catalunya*, Bilbao (La Gran Enciclopedia Vasca), 1976, vol. II, ps. 328-329, bé que l'edició original data de 1922, dedica un apartat específic a «El pacte amb Teodomir» força valuós. Josep M. Salrach, *op. cit.*, renuncia per principi a l'estudi del període pre-carolíngi (p. 5), i, per tant, la capitulació de Teodomir no és considerada enlloc.

estricta, la capitulació de Teodomir era esmentada vagament. I, no obstant això, l'anàlisi del seu contingut ens ajudaria molt a comprendre la situació en què restà el país català immediatament després de l'escomesa sarraïna, perquè «encara que es desconeixen gairebé tots els detalls de la conquesta islàmica de Catalunya, sembla que van predominar les negociacions i els pactes de capitulació, que comportaven substanciosos avantatges a la població cristiana que hi restava».¹⁴

Doncs bé, per tal com el document de què parlem constitueix un model exemplar per a escatir les condicions imposades a algunes comunitats hispanovisigòtiques de l'antic «regne de Toledo» pels invasors musulmans, no dubtem a titllar-lo d'«inestimable».¹⁵ Inestimable, més que més, perquè la capitulació de Teodomir afectà principalment unes comarques que pertanyen al marc geogràfic dels Països Catalans, o sia, almenys: l'Alacantí, el Vinalopó Mitjà, el Baix Vinalopó i el Baix Segura.¹⁷

Amb tot, en llengua catalana només disposem d'una sola traducció completa del document, publicada per Miquel TARRADELL i Manuel SANCHIS i GUARNER, *Història del País Valencià. Volum primer: Prehistòria i Antiquitat. Època musulmana*, Barcelona (Edicions 62), 1975 (2.ª edició), ps. 211-212,¹⁸ de la qual, al seu torn, hom n'ha fet conèixer un extens resum a la *Història dels Països Catalans* coordinada per Albert Balcells, Barcelona (EDHASA), 1980-1981, 2 parts en 3 vols.¹⁹ Però la versió catalana, atribuïble a Manuel Sanchis i Guarnier, fou realitzada únicament sobre una de les tres còpies aràbigues conegudes avui, la d'al-Dabbi (m. 1203),²⁰ i, a més, mitjançant traduccions intermèdies

14. Dolors BRAMON i Manuel RIU, *L'impacte musulmà a les terres catalanes*, dins *Història de Catalunya*, Barcelona (Salvat) (1979, vol. I), p. 270.

15. Epalza i Llobregat, *op. cit.*, ps. 13-14, diuen: «Ya hemos explicado en otra ocasión el proceso jurídico que regula la islamización de la Península..... Este proceso jurídico fundamental nos es conocido por los tratados entre musulmanes y cristianos en la época de la llegada del Islam, textos que han sido más o menos retocados en épocas ulteriores y cuyo ejemplo más importante, tanto en esta región como en toda la Península, es el llamado «Pacto de Teodomiro», muy estudiado recientemente» (el subratllar és nostre).

16. Vegeu les ciutats incloses en el pacte, p. 00.

17. Cf. GEC, s.v. «Tudmir, cora de» (vegeu *supra*, nota 13).

18. La primera edició sortí l'abril de 1965. En aquells moments, hom desconeixia encara el descobriment d'una nova còpia del tractat de Teodomir distinta de la divulgada per Casiri (cf. nota 11). Però tant li fa, puix que des de 1938 disposàvem d'un altre text àrab del document (cf. nota 20) que tampoc no va ser aprofitat en cap de les dues edicions de la *Història del País Valencià*.

19. La segona part, que abraça els anys 1714-1975, fou publicada el 1980. La primera, dividida en dos vols, es titula *Dels orígens a 1714*, i aparegué el 1981. Josep M. Salrach consta com a autor únic del primer volum. Actualment (maig de 1983) ja és a l'abast la segona edició de l'obra completa.

20. Que havia difós Casiri (cf. nota 11) i estudiat minuciosament Mariano GASPÀR REMIRO, *Historia de Murcia Musulmana*, Murcia (Academia Alfonso X el Sabio), 1980 —reproducció fotogràfica de l'edició original (Saragossa, Tip. de Andrés Uriarte, 1905)—, ps. 11-51. La segona versió aràbiga fou donada a llum per E. LÉVI-PROVENÇAL, *La Péninsule Ibérique au Moyen Age d'après le Kitab ar-rawd al-mitar fi habar al-aktar d'Ibn Abd al-Munim al-Himyari*, Leiden (E. J. Brill), 1938, 310 + 240 ps. (textos francès i àrab, respectivament). La tercera còpia (darrera coneguda per ara; cf. nota 18), va editar-la críticament el Dr. Abd al-Aziz al-Ahwani: AHMAD IBN UMAR IBN ANAS AL-UDRI, *Fragmentos geográfico-históricos de*

castellanes i/o franceses, no directament de l'original àrab.²¹

Per això ens ha semblat que podia ésser útil oferir una nova versió catalana del tractat de capitulació, executada a partir del text àrab que ofereix més garanties de fidelitat històrica.²² el d'al-Udri (m. 1085).

3. El document de capitulació de Teodomir segons al-Udri

Abans de traduir el tractat, pensem que, per tal d'entendre les condicions en què els sarraïns i els hispano-visigots van concertar la pau, convé explicar breument els fets que precediren la capitulació. El mateix cronista àrab ens conta que, després d'haver lluitat aferrissadament, un cop vençuts a camp ras, «els [hispano-visigots] ²³ supervivents van refugiar-se a la ciutat d'Oriola. Teodomir...²⁴ sollicità la seguretat ²⁵ i li fou atorgada. Amb ell i amb la gent del

Al-masalik ila gami al-mamalik, Madrid (Instituto de Estudios Islámicos), 1965, XI + 227 ps. en llengua àrabiga.

21. La datació del document que admet Sanchis i Guarner, per si sola (cf. l'estudi núm. 6 de la nota 12), confirma que la seva traducció catalana es basà, a tot estirar, en la castellana de Gaspar Remiro, *op. cit.*, ps. 13-14, en la que pocs anys abans, també en castellà, havia publicat Francisco Javier SIMONET, *Historia de los mozárabes de España, deducida de los mejores y más auténticos testimonios de los cristianos y árabes*, Madrid, 1897-1903 (reproduïda en facsímil a Amsterdam, 1967), p. 798, i, finalment, en la versió francesa de R. DOZY, *Recherches sur l'histoire et la littérature de l'Espagne pendant le Moyen Age*, Leiden, 1860, vol. I, ps. 50-51 (obra de la qual hi ha una reedició en facsímil, de la 3a. edició —Leiden, 1884—, impresa a Amsterdam, 1965). Tanmateix, el retret a Sanchis Guarner és lleu —ell no era un arabista— comparat amb el que podem fer a Rachel ARIÉ, *España musulmana (Siglos VIII-XV)*, Barcelona (Labor), 1981, 551 ps., a la qual, com a «especialista» hom encomanà una síntesi de la història d'Al-Andalus en què, pel que fa al tractat de Teodomir, citat només dues vegades (ps. 15 i 71-72), l'autora remet sempre al mateix passatge de l'obra clàssica d'E. Lévi-Provençal (seguint l'edició francesa de 1950-1953, en 3 vols.) sense ni tan sols citar la magnífica traducció castellana de què disposem ja fa molt de temps: *España musulmana hasta la caída del califato de Córdoba (711-1031 de J. C.)*, Madrid (Espasa-Calpe), 1957 (2a. edició), XLIV + 523 ps.

22. Vegeu l'opinió de Molina-Pezzi, *op. cit.*, p. 99: «Probado está que el geógrafo almeriense [al-Udri havia nascut a Dalías, llogarret de la província d'Almeria], por el sinfín de noticias que aporta, guarda un estrecho paralelismo con el texto de al-Razzi [anomenat *al-taribi* —l'«historiador»— per excel·lència]. Y, además, es el primer autor que reproduce textualmente el Tratado de Capitulación. ¿Puede estimarse como el más digno de crédito? Desde luego, es ésta la versión más completa de cuantas poseemos; bien por ser la más antigua, bien por ser copia de al-Razzi». Cf. també M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, *Razi, fuente de al-Udri para la España preislámica*, «Cuadernos de Historia del Islam» (1971, núm. 1), ps. 7-48.

23. Bé que hem procurat de traduir al més literalment possible, els mots i expressions que no inclou al-Udri i que, tanmateix, poden fer més entenedor el text, els col·loquem entre claudàtors.

24. Segueix la narració de l'anomenada «llegenda de Teodomir», de què podem prescindir perquè, sigui certa o no, el resultat dels fets històrics fou el mateix: la firma d'un tractat entre els sarraïns i els hispano-visigots. Cf. C. E. DUBLER, *Los defensores de Teodomiro (Leyenda mozárabe)*, dins «Études d'orientalisme dédiées à la mémoire de Lévi-Provençal», París (1962, vol. II), ps. 781-803.

25. *Istamana*, o sigui, demanà l'amān (protecció o salconduit). Aquesta paraula, per tant, no és explícita sinó inclosa en l'arrel verbal àrab. Vegeu *infra*, nota 48. Sobre l'amān, cf.

seu país es va concloure un tractat.²⁶ Per tant, [la regió de] Tudmir²⁷ fou conquerida mitjançant una capitulació...²⁸ Alguns homes dels components de l'exèrcit [sarraí]²⁹ s'establiren a Tudmir, barrejant-se amb la població nadiua.³⁰ I, [llavors],³¹ entre Abd al-Aziz ibn Musà i Teodomir negociaren la capitulació, [basada] sobre el tribut [global] que s'havia de pagar i la gízya.³² «per capita» que seria imposada. Fou redactat el document del pacte³³ i es confirmaren els seus termes. [Heus aquí] la seva còpia.³⁴

l'article de J. Schacht a la segona edició de l'*Encyclopédie de l'Islam* (EI²), Leyde-París (1960, vol. I), ps. 441-442.

26. *Sulh*, tipus específic de pacte, sovint difícil de distingir de l'anomenat *abd*. Sobre aquest darrer, cf. els articles de Dolores Bramon, GEC (1969, vol. I), p. 314, i de J. Schacht, EI² (1960, vol. I), p. 263. Quant al *sulh*, vegeu el de Heffening, EI¹ (1924, vol. IV), ps. 566-567.

27. Segons Lévi-Provençal, EI¹ (1924, vol. IV), p. 848: «Si l'on en croit les auteurs arabes, ce mot est la transcription arabe du nom du gouverneur wisigoth Théodomir qui représentait, à l'époque de la conquête de l'Espagne par les Arabes, l'autorité du roi de Tolède Roderik dans le pays de Murcie». Vegeu també la nota següent.

28. Forma en què, exceptuant algunes ciutats ben fortificades, com, per exemple, Tarraçona, on la noblesa hispano-visigoda podia arcerar-se i intentar de resistir, degué ésser conquerida gairebé tota la península ibèrica. Pel que fa a Catalunya, lligada a la regió de Tudmir pels vincles de fidelitat existents entre Teodomir i Àquila, el sobirà successor de Roderic, la qual cosa contradiu l'afirmació de Lévi-Provençal (cf. nota 27), pensem que els historiadors han aprofundit poc les línies d'investigació insinuades per Miquel COLL i ALENTORN, *Els successors de Vititza en la zona nord-est del domini visigòtic*, Barcelona, 1971, 51 ps. (Discurs de recepció a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, llegit el 24 d'octubre de 1971).

29. Des de la publicació del llibre innovador de Pierre GUICHARD, *Al-Andalus. Estructura antropològica de una sociedad islàmica en Occidente*, Barcelona (Barral), 1976, 616 ps., hom ha tractat d'esbrinar la composició «real» dels exèrcits sarraïns. E. LÉVI-PROVENÇAL, *España musulmana hasta la caída del califato de Córdoba (711-1031 de J. C.)*. *Instituciones y vida social e intelectual*, Madrid (Espasa-Calpe), 1957, p. 55, demostrà la presència de dones al si de les tropes califals. Últimament hom creu possible, fins i tot, que els invasors musulmans combatissin en formacions que duien llurs famílies i béns mobles a la reraguarda (conferència de Josep M. Salrach a «Palestra» d'Omniùm Cultural, el 16 de novembre de 1982; cf. Pere BALANÀ i ABADIA, *Divulgació de la història de Catalunya medieval. Reflexions arran d'una iniciativa de «Palestra d'Omniùm Cultural»*, «Diplomatari» (març-maig 1983), ps. 50-57).

30. El mateix cronista al-Udri, *op. cit.*, p. 15, cita un cas de matrimoni mixt entre un cabdill àrab i una dona de la noblesa hispano-visigoda, precisament una filla de Teodomir.

31. Per tant, quan la ciutat ja era ocupada pels musulmans. Per això dèiem abans (vegeu la nota 10) que l'ús del mot «pacte» per a referir-se al conveni firmat pels cabdills sarraí i cristià no respon fidelment als fets històrics, i que és preferible parlar de «capitulació» o de «tractat de capitulació».

32. Sobre aquest tribut personal, cf. EI², s.v. «dǧízya». El doctor VALLVÉ, *España en el siglo VIII*, ps. 90 i ss., ha proposat una interpretació singular del sistema fiscal adoptat pels musulmans arran de la conquesta peninsular recolzant la seva tesi (repetida a *El reino de Murcia*) d'una manera concreta en el text de la capitulació de Teodomir.

33. *Wa-kutiba kitab ab-di-hi*, on el pronom *-hi* annexat al substantiu *abd* substitueix el concepte *sulh* (capitulació). Al nostre entendre, l'element que introdueix el terme *abd* és la garantia «religiosa» o «divina». Cf. FÉLIX M. PAREJA, *Islamologia*, Madrid (Razón y Fe), 1952-1954, vol. II, p. 665; YUSUF IBISH, *Las instituciones económicas*, dins *La ciudad islámica* (vegeu la nota 8), p. 150.

34. *Nusbatu-hu*. El mot *nusha* significa també «manuscrit» o «exemplar d'un manuscrit». Atès que la cancelleria del govern d'Al-Andalus no es normalitzà fins als segles IX-X (cf. Arié, *op. cit.*, ps. 66 i ss.), hem de suposar que els invasors adoptaren les pràctiques

A continuació, al-Udri dóna la versió aràbiga³⁵ del tractat de capitulació de Teodomir. Nosaltres, per establir la traducció catalana que presentem, hem utilitzat sis textos bàsics: l'àrab d'al-Udri, la versió catalana de Sanchis i Guarner (derivada, recordem-ho, d'al-Dabbi), i quatre traduccions castellanes.³⁶ De la realitzada pel doctor Vallvé, pel seu valor metodològic, hem pres la idea de dividir en paràgrafs el nucli del tractat. D'altra banda, el llenguatge propi de la Diplomàtica³⁷ ens ha permès de dividir el document en tres apartats (protocol, clàusules —disposicions o condicions— i escatocol, amb llurs respectives subdivisions.³⁸ Recordem (*cf.* nota 23) que escrivim entre claudàtors tot el que no consta expressament en el text àrab. Establertes aquestes convencions prèvies, la traducció catalana que considerem més fidel a l'original àrab transmès per al-Udri, és la següent:

[TEXT DE LA CAPITULACIÓ DE TEODOMIR]

[1. Protocol]

[1.1. Invocació]

*En el nom de Déu, Clement i Misericordiós!*³⁹

[1.2. Intitulació i direcció]

Aquest és el document [presentat] per Abd al-Aziz ibn Musà a Teodomir, fill de Gandaris,⁴⁰ quan [aquest] acceptà la capitulació.

jurídiques dels hispano-visigots (*cf.* Canellas, *op. cit.*, ps. 39-40), la qual cosa explicaria l'existència de diverses «còpies autenticades» del document original, i, en conseqüència, les divergències entre els textos àrabs que coneixem.

35. Molina-Pezzi, *op. cit.*, ps. 98 i 100, pensen que al-Razi (vegeu la nota 22) «pudo, al fin, conocer otra versión original —posiblemente en latín— conservada entre los mozárabes. Creemos que esta conjetura no es muy aventurada, dada la importancia del hecho histórico. Además, quedaría justificada la hipótesis si reparamos en los contactos, de sobra conocidos, de la historiografía latino-cristiana y árabe en el siglo X».

36. Per ordre cronològic, les de la nostra memòria de llicenciatura i les de les referències bibliogràfiques 2, 4 i 5 de la nota 12.

37. Adoptem la terminologia emprada per Canellas, *op. cit.*, *passim*.

38. El mot «escatocol» no figura al DGLC, que tampoc no dóna una definició «diplomàtica» del terme «protocol». Seguim, doncs, les respectives accepcions admeses per la GEC. Enrique A. LLOBREGAT CONESA, *Teodomiro de Oriola, su vida y su obra*, Alicante (Caja de Ahorros Provincial de la Excm. Diputación), 1973, ps. 86-98, realitzà, amb un criteri similar, però molt més detalladament, l'estudi del tractat.

39. Equivalent àrab de la fórmula llatina «*in nomine Domini*», «la invocació explícita més corrent [als documents visigòtics]». *Cf.* Canellas, *op. cit.*, p. 95. La invocació àrab, *bi'smi 'llabi 'l-rahmani 'l-rahimi* (transliterem segons Pareja, *op. cit.*, p. 494) encapçala totes les sures —excepte la núm. 9— de l'Alcorà, rep el nom de *tasmiya* o *basmala*, i encara avui és l'expressió més usual amb què un musulmà inicia qualsevol escrit.

40. Sense entrar en tecnicismes, suggerim que aquesta transcripció aràbiga correspon a Gunderic, nom fecund a l'àmbit dels Països Catalans, tant com a nom de fonts (*cf.* Josep M.

[2. Clàusules]

[2.1. Genèriques]⁴¹

[2.1.1.] *Que ell gaudirà del pacte («ahd») de Déu, de la Seva aliança i de tot el que concedí als Seus profetes i enviats.*

[2.1.2.] *Que tindrà la protecció («dimma») de Déu (lloat i glorificat sia!) i la de Mahoma (que Déu beneeixi i salvi!)*

[2.2. Específiques]

[2.2.1.] *Que no serà anteposat ni posposat a cap dels seus companys amb traïdoria*

[2.2.2.] *Que [ells] no seran empresonats ni separats de llurs mullers ni de llurs fills.*

[2.2.3.] *Que no seran executats.*

[2.2.4.] *Que llurs esglésies no seran incendiades.*

[2.2.5.] *Que no seran forçats [a apostatar] de llur religió.*

[2.2.6.] *Que llur capitulació («sulh») [serà vigent] a set ciutats: Oriola, Mula, Llorca, València, Alacant, Hellin i Elx.*

[2.2.7.] *Que ell [Teodomir] no deixarà de complir el pacte («ahd»).*

[2.2.8.] *Que no faltará a allò que ha acordat.*

[2.2.9.] *Que respectará el que li imposem i tindrà cura del que li encomanem.*

[2.2.10.] *Que no ens amagarà la informació que conegui.*

[2.2.11.] *Que sobre ell i els seus companys [recaurà] l'impost de la «gizya», és a dir, per cada home lliure: un «dinar» [en efectiu]; quatre mesures⁴² de blat i quatre d'ordi; quatre mesures de vinagre, dues de mel i una d'oli. Sobre cada serf («abd») [recaurà] la meitat d'això.*

ALBAIGÉS I OLIVART, *Diccionari de noms de persona i llur significat*, Barcelona (Edicions 62), 1980, p. 181) com en qualitat de cognom (cf. Francesc de B. MOLL, *Els llinatges catalans (Catalunya, País Valencià, Illes Balears)*, Mallorca (Moll), 1982 (2a. edició), p. 113).

41. Derivades de la tradició pactista musulmana del segle II i de la pròpia essència del concepte *ahd* (vegeu la nota 33) que condicionà el valor jurídic de la capitulació.

42. Són específiques per als diversos productes. Les ha estudiades en detall VALLVÉ *Espanya en el siglo VIII*, p. 90.

[3. Escatocol]

[3.1. Subscripció testimonial]

Ho atestaren: Utman ibn Ubayda al-Qurasi, Habib ibn Abi Ubayda al-Qurasi, Sadan ibn Abd Allah al-Rabai, Sulayman ibn Qays al-Tugibi, Yabyà ibn Yamar al-Sahmi, Bisr ibn Qays al-Lahmi, Yais ibn Abd Allah al-Azdi i Abu Asim al-Hudali.

[3.2. Data]

Fou escrit el [mes de] «ragab» de l'any 94 [de l'hègira].

4. Breu «assaig metodològic» de glossari jurídic català-àrab

Les iniciatives que hom pot emprendre per normalitzar l'ús de la llengua catalana s'estenen a un gran nombre d'àrees. I una de les més importants, al nostre entendre, és la que pretén de posar la nostra llengua en relació amb la resta d'idiomes del món («vives» i/o «mortes»). Aquesta tasca ja ha estat encetada recentment amb la publicació de diccionaris bilingües excel·lents.

Ara bé, a part del francès, anglès, etc., convé tenir en compte, per exemple, que la llengua àrab és parlada avui per més de vuitanta milions de persones. En segon lloc, l'àrab és considerat actualment com a «llengua de treball» pels organismes internacionals dependents de les Nacions Unides, i, específicament, per la UNESCO, que representa, podríem dir, el *súmmum* de la col·laboració cultural mundial. D'altra banda,ensem que, des del punt de vista històric, fou precisament Catalunya la terra avançada quant a la transmissió del saber islàmic a Europa i que algunes de les personalitats de la cultura catalana més nostrades (Ramon Llull, Arnau de Vilanova, etc.) deuen molt a la influència aràbiga. Per aquestes, i per altres raons, com la que adduïem a la Introducció referent a les relacions econòmiques vigents entre Catalunya i els països àrabs,ensem que la preparació d'un diccionari català-àrab àrab-català no és una empresa tan descabellada com, probablement, pensarà molta gent.

Així, doncs, aprofitant l'estudi del tractat de capitulació de Tudmir, hem pensat que podríem oferir un breu «assaig metodològic» de glossari català-àrab circumscribit a l'àmbit del llenguatge jurídic. Aquest plantejament, al mateix temps, ens pot ajudar a comprendre les dificultats amb què el propi món àrab ha hagut d'afrontar-se per tal de normalitzar l'ús de la seva llengua «estàndard», construïda partint d'una llengua «clàssica» que ja no és emprada enlloc. Per posar fil a l'agulla, ens han esperonat, fins a un cert punt, les conclusions preocupants de la «Taula rodona sobre la normalització lingüística en l'activitat jurídica a Catalunya», celebrada a Barcelona el 27 de gener d'enguany.

Les eines i convencions metodològiques que han servit per realitzar el petit glossari que segueix han estat limitades expressament. Així, per exemple, ens hem centrat únicament en deu mots o expressions catalans extrets del frag-

ment narratiu d'al-Udri (recordem que escrivia al segle XI) previ al text del tractat. Els hem triats per ordre d'aparició en la nostra traducció només demanant-los que figuressin indexats al *Vocabulari jurídic castellà-català català-castellà*. Barcelona (Ed. Pòrtic), 1980 (2a. edició), 224 ps. Per tant, són: 1) SUPERVIVENT; 2) CIUTAT; 3) SEGURETAT; 4) GENT; 5) PAÏS; 6) CON-CLOURE [UN TRACTAT]; 7) TRACTAT; 8) HOME; 9) EXÈRCIT; i 10) ESTABLIR[-SE A]. Els colloquem a la columna «A».

Les columnes següents corresponen a determinats elements bibliogràfics que convé comentar, encara que sigui amb poques paraules:

«B») En aquesta columna donem la transliteració completa de la forma àrabiga emprada per al-Udri, malgrat que l'edició només vocalitza els mots,

→

43. La línia col·locada dins d'alguns espais indica, a part les observacions complementàries que hi pugui haver, l'absència del mot o de la expressió en l'obra consultada.

44. El fet que, en l'àrab «estàndard», hom hagi de qualificar el terme clàssic, mitjançant el que escrivim entre claudàtors, significa que el «camp semàntic» d'aquell terme s'ha «ampliat». Per a l'estudi de tots els fenòmens consecutius a un canvi semàntic, remetem al magnífic treball de Stephen ULLMANN, *Semàntica. Introducció a la ciència del significado*, Madrid (Aguilar), 1967 (2a. edició), XIV + 320 ps. (especialment, a les ps. 257-266). Adaptant la seva terminologia, parlarem aquí de cinc tipus bàsics de processos pel que fa als canvis de significat: 1) identitat absoluta —per exemple, el cas de «ciutat» = *madīna*—; 2) restricció; 3) extensió (o ampliació); 4) polisèmia (o diversificació, generalment a base de sinònims); 5) canvi total del significat. Per tant, *bāqin* ha sofert un procés d'«extensió».

45. De fet, el diccionari emprat recull més sinònims. En aquests casos, si no diem una altra cosa, adoptem sempre el sinònim més freqüent per comparació amb els glossaris restants. Així, per tant, segons Pellat, *op. cit.*, *madīna* exemplifica el fenomen de «polisèmia». Vegeu la nota 50.

46. En la columna «G» incloem només les formes clàssiques documentades i les modernes més senzilles. Per això, en aquest cas concret, rebutgem l'equivalència proposada per «E».

47. Amb la present referència evidenciem els fenòmens d'«identitat» citats abans (cf. nota 44).

48. El substantiu és inclòs, en el text àrab original, dins de l'arrel verbal *istā'mana* («demandar l'amān»). Cf. J. B. BELOT, *Al-Farā' id al-darriyya 'arabi-afrañsi*, Beirut (Al-Maṭba'a al-Kāṭūlūkiyya), 1964 (18a. edició), p. 14.

49. Aquí transliterem els dos sinònims perquè el segon, *amān*, és més usual a l'àrab clàssic i és la forma entrada a l'*Encyclopédie de l'Islam* (vegeu la nota 25).

50. Aquest número segueix els mots que han variat totalment de significat en passar de l'àrab clàssic al modern; representa el fenomen que enumeràvem en el cinquè lloc a la nota 94. No obstant això, convé fer algunes precisions. 1) Quant a «tractat» (*ṣulh*), Pellat, *op. cit.*, parla d'un *qaḍī al-ṣulh*, «jutge de pau», encara que, quan apareix aïllat, *ṣulh* equival sempre a «pau». 2) El factor polisèmic ens ha permès d'incloure un cert nombre de mots dins del quadre-resum final, si els trobàvem indexats al *Vocabulari jurídic* que ens serveix d'orientació. Per ordre alfabètic (entre parèntesis indiquem les coordenades d'on provenen) són: «aixecar» (10-«E»); «família» (4-«C» i «E»); «parent(s)» i «parentela» (4-«E»); «pàtria» (5-«E»); «pau» (7-«C» i «E»); «població» i «poble», amb valor d'àmbit geogràfic (5-«C»); «reconciliació» (7-«E»); i «vila» (5-«C»). Com a instruments intermedis per a garantir la fiabilitat de les traduccions, ens hem basat en el *Diccionari català-francès francès-català* de Carles CARTELLANOS i LLORENÇ, Rafael CASTELLANOS i LLORENÇ, Barcelona (Enciclopèdia Catalana), 1979, 1.095 ps., i en el llibre de S. PEY ESTRANY, *Diccionari de sinònims, idees afins i antònims*, Barcelona (Teide), 1972 (edició revisada), 824 ps.

ASSAIG COMPARATIU D'EQUIVALÈNCIES CATALANO-ARÀBIGUES

	A	B	C
1	SUPERVIVENT	BĀQIN	— (43)
2	CIUTAT	MADĪNA	MADĪNA*
3	SEGURETAT	— (48)	AMN*
4	GENT	AHL	— (50)
5	PAIS	BALAD	BALAD* (52)
6	CONCLOURE [UN TRACTAT] (53)	IN ^c AQADA	TA ^c ĀHADA* (54)
7	TRACTAT	SULĤ	— (50)
8	HOME	[RĀĠŪL]/RĪĠĀL (58)	RAĠŪL*
9	EXÈRCIT	^c ASKAR	ĠAYS* (59)
10	ESTABLIR [-SE A] (53)	AQĀMA [BI-] (60)	AQĀMA* [BI-; FĪ-] (61)

D

E

F

G

BĀQIN [°ALA QAYD AL-ḤAYĀ] (44) (45)	BĀQIN [°ALA AL-ḤAYĀ BA°DA GAYRIHI] (44)	—	BĀQIN† → [°ALA QAYD AL-ḤAYĀ] (46)
MADĪNA	MADĪNA	—	MADĪNA (47)
AMN, AMĀN (45) (49)	AMN (45)	AMN	AMN (47)
AHL (45)	— (51)	—	AHL†
BALAD (45)	BALAD (45) (52)	BALAD	BALAD
— (45)	TA°ĀHADA (54) (55)	DAḤALA FĪ-TTIFĀQ (56)	IN°AQADA†, TA°- ĀHADA, DAḤALA FITTIFĀQ (57)
MU°ĀHADA (45) (50)	— (50)	MU°AHADA (45)	SULḤI, MU°ĀHADA (46)
RAḠUL	RAḠUL	—	RĀḠUL
ḠAYS	ḠAYS	ḠAYS	°ASKAR†, ḠAYS
ISTAQARRA (45)	ISTAQARRA (45)	—	AQĀMA [BI-; FĪ-] →, ISTAQARRA

reflectint el manuscrit original, en poquíssimes ocasions. És, doncs, la forma àrab «clàssica» de la paraula catalana corresponent.

«C») Hi escrivim, si s'escau, els elements aportats per la magnífica obra de Charles PELLAT, *L'arabe vivant. Mots arabes groupés d'après le sens et vocabulaire fondamental de l'arabe moderne*, París (Adrien-Maissonneuve), 1967, 617 columnes-ps. + 66 ps. d'índex àrab. El signe * significa que l'autor considera aquesta paraula «bàsica» dins de l'àrab «estàndard» actual.

«D») Aquesta columna reflecteix les equivalències proposades pel diccionari de F. CORRIENTE, *Diccionario español-árabe*, Madrid (IHAC), 1970, IX + 480 ps., preparat igualment a partir de l'àrab «estàndard».

«E») Aquí constaran les traduccions bilingües que publicà, a un nivell més «divulgador» que l'obra citada en l'apartat anterior, l'actual professor

←

51. Exemple combinat de polisèmia i canvi total produïts conjuntament.

52. Cas de polisèmia influida per una «restricció» de significat. De «país», àmbit general, hom dedueix també «ciutat», marc local més reduït.

53. A més que, al text històric-narratiu d'al-Udri, l'expressió sencera és aquesta, hem de delimitar, amb el complement que figura entre claudàtors, l'accepció concreta del verb, ja que el DGLC n'ofereix diverses.

54. Única veu adoptada per l'àrab «estàndard». La clàssica, *in'aqada*, ha sofert un procés de canvi total de significat, car actualment vol dir «celebrar [una reunió, una sessió], tenir lloc». Però no incloem aquest mot («celebrar») al quadre-resum final perquè, a part que no el recull el *Vocabulari jurídic*, si el glossari català-àrab fos confeccionat, s'hauria de donar entrada, fonamentalment, a les formes de l'àrab modern. És clar, tanmateix, que «celebrar» constaria en un glossari més complet, partint de la forma àrab moderna *in'aqada*.

55. Corriente, *op. cit.*, només pren aquest verb (concloure) amb el valor semàntic d'«acabar, finir».

56. Literalment, «concloure un acord». Admetem la locució perquè «acord» i «tractat» són sinònims, i també per la vinculació ideològica de base que presidí l'elaboració del glossari de Valderrama i la del *Vocabulari jurídic*.

57. Les correspondències aràbigues, en l'hipotètic glossari àrab-català, haurien d'aparèixer per ordre de menys a més complicació, és a dir: mot aïllat, verb amb règim de preposició, i locució verbal (en aquest cas).

58. El text d'al-Udri cita el concepte en plural. Per això el fem precedir (entre claudàtors) del singular corresponent. El glossari àrab-català, creiem, hauria d'incloure les dues formes: singular/plural. Aquest punt és un dels que permeten distingir un diccionari més científic (el de Corriente, per exemple) d'un de més «divulgador» (el de Kaplanian, que només introdueix les formes singulars).

59. Amb aquesta paraula, l'àrab «estàndard» ha substituït totalment el clàssic «*askar*». Però és curiós que Pellat, *op. cit.*, afirma que la locució substantiva *askar al-taris* significa «infanteria» (columna 446). No hem trobat *taris* en cap dels diccionaris que emprem; però, puix que *turs/atrás* significa «escut, cuirassa», hem de deduir que Pellat vol donar l'equivalent àrab modern de l'expressió «infanteria cuirassada —o blindada—», per a l'establiment del qual la llengua àrab ha hagut d'inventar un semineologisme (*taris*) extret d'una arrel força fructífera.

60. La inclusió explícita de la preposició «*bi-*» és imprescindible perquè l'àrab, igual que l'anglès, per exemple, crea nous significats mitjançant la modificació de les arrels verbals per preposicions diferents.

61. Beïot, *op. cit.*, tan sols cita el règim preposicional amb «*bi-*». L'àrab modern, segons Pellat, *op. cit.*, hi afegeix la preposició «*fi-*» (a, en). Aquesta entrada l'acceptem a través de la traducció francesa *demeurer* (quedar-se = establir-se). Cf. el *Diccionari català-francès* i el de Pey.

AIXFCAR	AQĀMA (IV)↓
CIUTAT*	BALAD/BILĀD↓
CONCLOURE* [UN TRACTAT]	IN ^c AQADA (VII)†, TA ^c ĀHADA (VI)†, DAĤALA FL-TTIFĀQ↓
ESTABLIR* [-SE A]	AQĀMA (V) [BI-; FĪ-]→, ISTAQARRA (X)
EXERCIT*	^c ASKAR/ ^c ASĀKIR†→, ĠAYS/GUYŪS
FAMÍLIA	AHL/AHLŪN↓
GENT*	AHL/AHLŪN†
HOME*	RAGUL/RĪĠĀL
PAÍS*	BALAD/BILĀD
PARENT[S]	AHL/AHLŪN↓
PARENTELA	AHL/AHLŪN†
PÀTRIA	BALAD/BILĀD†
PAU	ŠULĤ↓
POBLACIÓ	BALAD/BILĀD†
POBLE	BALAD/BILĀD†
RECONCILIACIÓ	ŠULĤ↓
SEGURETAT*	AMN, AMĀN
SUPERVIVENT*	BĀQIN†→ [‘ALĀ QAYD AL-HAYĀ]
TRACTAT*	ŠULĤ† MU ^c ĀHADA/MU ^c ĀHADĀ†
VILA	BALAD/BILĀD†

d'arab «modern» de la Secció d'Àrab del Departament de Filologia Semítica (Universitat de Barcelona), Maurice G. KAPLANIAN, *Alhambra. Diccionario árabe-español español-árabe*, Barcelona (Ramón Sopena), 1974, 742 + 510 ps. (parts castellana i àrbiga, respectivament).

«F») El darrer terme de comparació serà el glossari de F. Valderrama esmentat abans, el qual, bo i constituint també un manual utilíssim de l'àrab «estàndard», per al nostre objectiu ofereix l'avantatge de cenyir-se a un tipus de llenguatge semblant al que reflecteixen les entrades de la columna «À».

Finalment, en l'apartat «G» resumim el que podríem anomenar la «sortida» (*output*) del glossari, és a dir, el resultat de l'assaig realitzat. Els símbols predeterminats que indiquen la correspondència entre els termes àrabs i llur ús predominant en la llengua àrbiga «clàssica» o «estàndard» poden ser, per exemple: ↑ (= àrab clàssic); ↓ (= àrab «estàndard»); → (= ús indistint, bé que amb tendència a substituir progressivament la primera forma, «clàssica», per la segona, «estàndard»). Els mots que mantenen la seva situació en ambdues formes de llenguatge no necessiten ésser destacades.

En definitiva, el lector amant podrà deduir les conclusions pertinents si fa l'esforç de comparar les columnes per parelles. No obstant, al final reagruparem les columnes «A» (els elements de la qual seran ordenats alfabèticament) i «G» en un sol llistat en què es manifestaran els encreuaments, els

paral·lismes i les novetats de caire semàntic derivats de l'exercici metodològic.

Només una darrera observació. Bé que, per casualitat, no haurem de transliterar enlloc el fonema àrab *gayn*, ja des d'aquí proposem de suprimir el punt que la GEC prescriu de posar damunt la «g» corresponent. Aquest criteri hauria d'ésser generalitzat perquè l'esmentat signe diacrític no exerceix cap funció «diferencial» respecte a les transliteracions de la resta de fonemes àrabs. Però aquesta esmena puntual no ens ha de fer oblidar que, en un futur pròxim, hom hauria d'establir uns criteris ensem amb científics i pragmàtics per poder transliterar la llengua àrab a la catalana sense haver de recórrer als signes diacrítics. Aquest «projecte de criteris de transliteració», feina realment difícil d'escómetre, hauria de tenir una justificació molt ben enraonada. Malgrat que, avui, la fotocomposició i la linotípia poden aconseguir quasi «miracles» d'impressió, ens estalviariem molta feina i —això és més important— potser arribariem a unificar les grafies. Però aquestes ja són figures d'un altre paner!

5. *Algunes conclusions de l'assaig metodològic*

Per bé que la selecció de termes sobre què hem treballat pot considerar-se veritablement poc representativa des del punt de vista de l'estadística científica, dels resultats aconseguits podem treure les conclusions següents:

1) Gràcies al fenomen de la sinonímia, l'establiment de les correspondències terminològiques entre «x» elements de la llengua catalana condueix, aproximadament, a la possibilitat de traduir «2x» elements, tot donant, almenys, una de llurs equivalències amb la llengua àrab.

2) Si el treball es fa paral·lelament partint dels mots àrabs, la conclusió a què podem arribar és gairebé idèntica.

3) Per tant, en el cas que hom volgués preparar un glossari català-àrab àrab-català del vocabulari bàsic, és a dir, d'unes 2.500 paraules, la tasca només representaria com a pas inicial, la selecció d'unes 625 veus realment fonamentals (substantius, adjectius, verbs, etc.) dins de l'ús quotidià d'ambdues llengües. Per al català, podria servir de referència qualsevol dels «vocabularis bàsics» adduïts per Antoni M. BADIA I MARGARIT, *Vint-i-cinc anys d'estudis sobre la llengua i la literatura catalanes (1950-1975). I. La llengua*, Abadía de Montserrat, 1976, 201 ps. (hi dedica un apartat específic). Quant a la llengua àrab, una llista casualment molt ajustada a les premisses que hem marcat, és la constituïda pels 693 mots i expressions seleccionats per Jesús RIOSALIDO, *Tesoro de reglas. Gramática árabe comentada. Glosario español*, Madrid (IHAC), 1980, 71 ps. (partint, no cal dir-ho, de les formes àrabs).

4) Un cop acabat el treball, si les 2.500 paraules que contindria la secció àrab-català coincidissin en un percentatge elevat (per exemple, de l'ordre de més del 80 %) amb les que Pellat, *op. cit.*, ps. 1-66 de l'índex final, considera com a «bàsiques» marcant-les amb un asterisc, podríem estar segurs d'haver realitzat un bon «diccionari bàsic català-àrab àrab-català» on seria representat més del 90 % del lèxic emprat diàriament per la premsa.

5) Finalment, puix que totes les indicacions que nosaltres hem introduït

en el «quadre-resum» haurien de figurar a la introducció del «diccionari», i en una gran proporció farien referència a la «gramàtica» àrab, el pas següent que hauríem de fer per normalitzar la nostra llengua en aquesta direcció, consistiria en la publicació d'una gramàtica de la llengua àrab realitzada (i concebuda) en català. Aleshores els estudiants del nostre país que pretenen d'estudiar l'àrab (que, actualment, han de venir a raure per força a Barcelona, bé a la Universitat «Central», bé a la U.A.B., bé a l'Escola Oficial d'Idiomes), tindrien a l'abast els mitjans adequats a llur llengua pròpia. Aleshores, evidentment, hauríem avançat pel camí de la normalització del català!